

Prof. dr hab. Beata Pastwa-Wojciechowska
Zakład Psychologii Osobowości i Psychologii Sądowej
Instytut Psychologii
Uniwersytet Gdański

Gdańsk, dn. 6.02.2017

**Ocena całokształtu dorobku naukowego i osiągnięcia naukowego
przedłożonego przez**
doktor nauk humanistycznych Anettę Jaworską
z Akademii Pomorskiej w Słupsku
w związku z ubieganiem się o nadanie stopnia naukowego
doktora habilitowanego nauk humanistycznych

1. Informacje ogólne

Doktor nauk humanistycznych, Anetta Jaworska tytuł magistra w dyscyplinie pedagogika uzyskała w 2002 roku w Akademii Pomorskiej w Słupsku na Wydziale Edukacyjno-Filozoficznym. Z kolei stopień doktora w zakresie nauk humanistycznych w dziedzinie pedagogika otrzymała w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego, gdzie w roku 2005 obroniła pracę pt. „Aktywność twórcza więźniów a ich cechy osobowości i styl adaptacji do warunków więziennych”. Pracę tą napisała pod kierunkiem dr hab. Mieczysława Cioska, profesora nadzwyczajnego. Natomiast w roku 2015 uzyskała magisterium w dyscyplinie psychologia w Wyższej Szkole Psychologii Społecznej SWPS na Wydziale Zamiejscowym w Sopocie. Jak sama Habilitantka stwierdza magisterium z psychologii uznała za istotne dla swojego rozwoju naukowego albowiem pozwala jej ono na podejście interdyscyplinarne do realizowanych przez nią zagadnień badawczych, zarówno w wymiarze poznawczym, jak i metodologicznym.

Należy podkreślić, iż Habilitantka od początku swojej drogi zawodowej związana jest z Akademią Pomorską w Słupsku. I tak, od roku 2005 zatrudniona jest w/w Akademii na stanowisku adiunkta w Zakładzie Pedagogiki Społecznej i Resocjalizacyjnej w Instytucie Pedagogiki i Pracy Socjalnej. W ramach pełnionych przez nią obowiązków zawodowych realizuje zarówno obowiązki naukowo-

dydaktyczne, jak również organizacyjne. Pełniła także następujące funkcje – w latach 2006 – 2008 kierownika Zakładu Pedagogiki Resocjalizacyjnej, 2007 – 2008 Pełnomocnika Rektora ds. studentów niepełnosprawnych, 2010 - 2012 członka komisji rektorskiej ds. grantów habilitacyjnych, 2012 – 2013 zastępcy dyrektora Instytutu Pedagogiki. Pragnę zauważyć, że Habilitantka funkcję pełnomocnika rektora ds. studentów niepełnosprawnych pełniła społecznie – tworząc, koordynując i sprawując nadzór w zakresie kształcenia i rehabilitacji studentów niepełnosprawnych.

Pracowała bądź aktualnie nadal pracuje na rzecz środowiska lokalnego. I tak:

- a) w latach 2006 – 2012 współpracowała z instytucjami odpowiedzialnymi za politykę kryminalną i prewencję w Słupsku oraz nadzorowała i analizowała badania opinii publicznej
- b) od roku 2011 zajmuje się organizacją współpracy integrującej środowisko naukowe regionu słupskiego z jednostkami penitencyjnymi oraz odpowiedzialnymi za pomoc postpenitencyjną
- c) od roku 2015 podjęła współpracę konsultacyjną z Fundacją „Ibis”, która zajmuje się działalnością na rzecz dzieci i młodzieży z rodzin w trudnej sytuacji życiowej
- d) od roku 2016 upowszechnia wiedzę i umiejętności z zakresu rozpoznawania i zapobiegania zachowaniom ryzykownym młodzieży na terenie słupskich szkół.

Do głównych obszarów badawczych Habilitantki należy zaliczyć badania koncentrujące się wokół:

- a) roli programów realizowanych wobec osób odbywających karę pozbawienia wolności
- b) psychospołecznego funkcjonowania osób odbywających karę pozbawienia wolności
- c) postaw społecznych jako sprawców przestępstw i wykluczenia społecznego.

Natomiast zainteresowania naukowe z pewnością koncentrują się wokół zagadnień związanych z obszarem pedagogiki resocjalizacyjnej.

2. Ocena zgłoszonego osiągnięcia naukowego wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami

Jako główne osiągnięcie naukowe stanowiące podstawę wniosku habilitacyjnego dr Anetta Jaworska wskazała monografię „*Zasoby osobiste i społeczne skazanych w procesie oddziaływań penitencjarnych*” (Wydawnictwo Impuls, Kraków 2016).

Podjęta przez Habilitantkę problematyka zasobów osobistych i społecznych osób przebywających w warunkach izolacji więziennej bez wątpienia jest ważnym zagadnieniem zarówno w aspekcie profesjonalnym, jak i społecznym. Profesjonalnym dlatego, że wszelkie działania zmierzające do oddziaływań na osoby odbywające karę pozbawienia wolności a przyczyniające się do ich prawidłowego powrotu do warunków wolnościowych stanowią ważny element badań zarówno w aspekcie poznawczym, jak i aplikacyjnym. Społecznym natomiast z powodu zarówno percepcji znaczenia takich oddziaływań na osadzonych, ale także sensu i kosztu tych działań.

Pojęcie oddziaływań penitencjarnych zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości stanowi zespół stosowanych w zakładzie karnym bądź wyodrębnionych oddziałach zakładu karnego w aresztach śledczych, środków i metod zmierzających do wzbudzenia w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanych postaw. Oddziaływania penitencjarne prowadzi się w formie zindywidualizowanych działań dostosowanych do psychofizycznych właściwości skazanego, a także działań wobec grupy skazanych, przy czym zakres oddziaływań penitencjarnych wobec skazanych zależy od systemu wykonywania kary pozbawienia wolności oraz od rodzaju i typu zakładu. Indywidualne oddziaływania penitencjarne prowadzone są w szczególności w zakresie: 1) realizacji programów resocjalizacji i przygotowania do readaptacji społecznej skazanych; 2) utrzymywania współpracy z podmiotami; 3) realizacji zadań związanych z opieką psychologiczną i oddziaływaniami psychokorekcyjnymi; 4) zatrudnienia skazanych, pracy kulturalno-oświatowej.

działalności z zakresu kultury fizycznej i sportu, biblioteki oraz pomocy postpenitencjarnej. Wydaje się zatem, iż Habilitantka skupiła się właśnie na tych ostatnich oddziaływaniach, czyniąc je przedmiotem własnych rozważań naukowych i badawczych.

I tak, tematem pracy Habilitantka uczyniła zarówno zasoby osobiste, jak i społeczne skazanych w procesie oddziaływań penitencjarnych. Tak sformułowany temat budzi wiele nadziei bowiem wychodzi on poza standard bardzo często spotykany w pracach dotyczących resocjalizacji i penitencjarystyki, gdzie autorzy skupiają się przede wszystkim na wyjaśnianiu różnego rodzaju mechanizmów prowadzących do zachowań niezgodnych z obowiązującymi normami. Natomiast zdecydowanie mniej badań dotyczy czynników chroniących, inaczej buforowych czy też protekcyjnych przed ponownym wstąpieniem na drogę przestępstwa.

Natomiast przechodząc do opisu formalnego pracy należy zauważyć, że praca Habilitantki została napisana zgodnie z wymogami pisania prac naukowych, przy czym odnajdujemy w niej dwie wyraźnie wydzielone części – część teoretyczną i empiryczną. Wyodrębnione przez Autorkę rozdziały - w obu częściach pracy - zostały opracowane zgodnie z analizowaną przez nią tematyką prowadzonych rozważań teoretycznych i badań empirycznych. W części teoretycznej znajdują się cztery rozdziały, natomiast w części empirycznej trzy rozdziały oraz podsumowanie i wskazania praktyczne.

Całość pracy poprzedza „**Wstęp**”, w którym dr Anetta Jaworska dokonała wprowadzenia w omawianą przez nią problematykę akcentując, iż przedstawiona przez nią publikacja „z konieczności dotyczy jedynie fragmentu prawdy o oddziaływaniach na sprawców przestępstw, którzy odbywają karę pozbawienia wolności”. Przedstawiła także najważniejsze jej zdaniem koncepcje teoretyczne na których oparła swoje rozważania teoretyczne, czyli teorię zasobów oraz teorię wsparcia społecznego. Bardzo wyraźnie podkreśliła, że przeprowadzone przez nią badania mają wyłącznie charakter ilościowy, co jak uzasadniła spowodowane jest „koniecznością całkowitego zobiektywizowania dokonanych pomiarów”. Stwierdzenie to wzbudza mój niepokój co do rozumienia przez Habilitantkę z jednej strony obiektywizacji pomiarów z drugiej co do znajomości obiektywizacji metod ilościowych i jakościowych. Przedstawione badania z kolei „mają na celu wskazanie związku pomiędzy wybranymi zasobami osobistymi i społecznymi a

podmiotowymi efektami resocjalizacji skazanych, którzy zostali poddani wybranym oddziaływaniom resocjalizacyjnym". Założyła bowiem, że posiadanie spójnej i bezpiecznej samooceny, poczucia koherencji oraz otrzymywanego wsparcia społecznego mogą stanowić czynniki zwiększające skuteczność wybranych oddziaływań penitencjarnych, takich jak praca, sport i aktywność artystyczna

Rozdział I „*Teoria i prakseologia oddziaływań penitencjarnych*” koncentruje się wokół takich zagadnień jak: teoria sprawnego działania w warunkach penitencjarnych, aksjologia i teleologia oddziaływań penitencjarnych, planowanie i projektowanie działań resocjalizacyjnych w instytucjach penitencjarnych. Patrząc na tytuł należałoby się spodziewać, iż Czytelnik będzie miał możliwość zapoznania się z teorią oddziaływań penitencjarnych i prakseologią oddziaływań penitencjarnych. Dr Jaworska słusznie zwraca uwagę na brak jedności poglądów co do kwestii związanych z podejściem do osób naruszających normy prawne poprzez ich polaryzację. Wypada jednakże zdać sobie sprawę, że nie tyle kwestie etyczne są tu kluczowe, co kwestie związane z odmiennym podejściem do rozumienia kary. Zwolennicy zaostrzania kar, jako czynnika mającego powstrzymać sprawcę przestępstwa od popełnienia czynu bardzo często zapominają, że to nie wysokość kary ale jej nieuchronność decyduje o sensie kary. Natomiast osoby o odmiennych poglądach zastanawiają się nad sensem kary w jej aktualnym wykonaniu starając się wskazać czynniki warunkujące jej efektywność. Natomiast społeczna ocena kary pozbawienia wolności a także sensu oddziaływań penitencjarnych zdominowana jest w dużej mierze kreowaniem tych kwestii przez środki masowego przekazu ale także przez polityków, niestety nie sprzyjając kształtowaniu merytorycznej polityki państwa w tym zakresie. Następnie Habilitantka odwołuje się do teorii sprawnego działania w warunkach penitencjarnych. Przyjmuje, w mojej ocenie dość ryzykowne twierdzenie, że nauki penitencjarne nie mają własnego systemu teoretycznego, na którym mogłyby zostać oparte działania praktyczne. Nauki penitencjarne koncentrują się na różnych aspektach wykonania kary pozbawienia wolności oraz metodach postępowania ze skazanymi w procesie resocjalizacji. Po czym przywołuje między innymi kierunki czy też paradygmaty psychologiczne, które z jednej strony są teoriami naukowymi ale także praktycznymi nurtami oddziaływań terapeutycznych, czyli w sposób jednoznaczny wskazujący na spójność teorii i praktyki. Podejście takie pozwala

także na tworzenie metod badawczych stanowiących pomost między teorią a praktyką, jak chociażby teoria schematów poznawczych. Wywody czynione przez Autorkę wskazują albo na jej niezrozumienie tematu albo powierzchowność wiedzy. Potwierdzeniem tego są czynione przez Habilitantkę wywody na dalszych stronach pracy tym bardziej, że nie ma ona rozeznania, co do współcześnie prowadzonej współpracy między nauką i praktyką (chociażby opracowanie polskiej adaptacji SAVRY i HCR-20 czy badania dotyczące diagnozy, w tym diagnozy różnicowej). Pomija także dorobek w zakresie podmiotowych zmiennych determinujących efektywność oddziaływań penitencjarnych, w tym także ograniczenia związane z pełnieniem ról przez personel więzienny, który musi łączyć w sobie rolę funkcjonariusza (pracownika SW) i terapeuty (profilaktyka, itp.) co samo w sobie musi budzić duże sprzeczności w postrzeganiu tych osób przez osadzonych (np. Niewiadomska, 2014). Pomija także fakt, iż efektywność oddziaływań penitencjarnych uzależniona jest także od liczby profesjonalnego personelu przypadającego na każdego osadzonego. Trudno tu nie odnieść się chociażby do spostrzeżeń Rzecznika Praw Obywatelskich skierowanych do gen. Jacka Kitlińskiego w maju 2016 roku a co także podkreślane było w pracach licznych autorów w Polsce, chociażby Górski, 1985, Pastwa-Wojciechowska, 1994, Machel, 2001, Urban, Stanik, 2008. Ponadto Habilitanka prowadzi analizy w oparciu o Kodeks Karny z 1997 roku pomijając zupełnie Kodeks Karny z 2015 (nie ma absolutnie ustosunkowania czy tzw. Nowy kodeks zachował czy też wprowadzi zmiany w stosunku do „starego”. Szkoda, że tego zabrakło zważywszy, że książka ukazała się w roku 2016.

W rozdziale II „Efektywność oddziaływań w warunkach penitencjarnych” Habilitanka koncentruje się na omówieniu kluczowych pojęć jakimi są efektywność i skuteczność. I tak, zauważa, że efektywność oddziaływań penitencjarnych nie znajduje odzwierciedlenia w osiągniętych celach bowiem wskaźnik powrotności do przestępstwa po 10 latach od zakończenia kary pozbawienia wolności wynosi 50% u osób pierwszy raz karanych a 80% u recydywistów (problem ogólnoswiatowy). Dokonuje w tym rozdziale omówienia historycznego kontekstu badań nad efektywnością oddziaływań penitencjarnych, źródłami niezadawalającej skuteczności oraz zewnętrznymi i wewnętrznymi wskaźnikami efektywnej resocjalizacji. Przytacza w nim różne poglądy i stanowiska. Rozdział ten ogólnie

ujmując można uznać za poprawny, szkoda tylko że w rozdziale I nie znalazły odzwierciedlenia treści które znajdują się w rozdziale II (mam tu na myśli czynniki związane z profesjonalizmem personelu, współpracy międzyinstytucjonalnej). Wskazanie tych czynników świadczyłoby o całościowym ujmowaniu tematu. Natomiast pragnę zwrócić uwagę na jeszcze jeden element o którym wspomina Habilitantka (s.49) – W Polsce prowadzone są badania nad efektywnością programów penitencjarnych (choćby raport NIK) wskazując, iż dokonanie efektywności nie jest możliwe ze względu na fakt, iż: a) wiele z tych programów oprócz tego, że dotyczy tematycznie danego zagadnienia różni się podejściem czy sposobem realizacji czy też b) realizowane są one w oparciu o programy nie spełniające standardów programów resocjalizacyjnych. Brak w nich chociażby rozpoznania wydolności zarówno środowiska, jak i grupy dla której są projektowane, czyli kim są odbiorcy, rozpoznania i określenia potrzeb grupy, możliwości realizacji i zasobów, jakimi dysponujemy realizując działania, określenia potencjalnych barier (przeszkód). Nie występuje również analiza rozpoznania i określenia motywów skłaniających osobę tworzącą projekt do podjęcia działalności ani rozpoznania jej wiedzy zarówno teoretycznej, jak i praktycznej. Natomiast z pewnością brakuje metaanaliz jakie są prowadzone w krajach anglosaskich. Z kolei opisując prospołeczne i altruistyczne postawy wobec innych szkoda, że Habilitantka nie odwołała się do ugruntowanej z tego zakresu wiedzy a wprowadzonej do literatury polskiej przez prof. Tadeusza Mądrzyckiego. Szkoda też, że nie nawiązała do empatii, która może sprzyjać zachowaniom prospołecznym lub egocentrycznym. Innymi słowy, przyjmowanie perspektywy i empatyczna troska sprzyjają koncentracji na innych osobach, natomiast osobista przykrość sprzyja ryzyku egocentrycznego odchylenia. Okazuje się bowiem, że duża intensywność doświadczania negatywnych emocji i niska regulacja emocjonalna sprzyjają koncentracji na doświadczaniu osobistej przykrości (model Eisenberg, Fabes, 1992). Wychodząc z tego modelu można przyjąć za bardziej trafny do wyjaśniania mechanizmu podejmowania działań prospołecznych czy antyspołecznych. Mam też poczucie, że nie do końca Habilitantka rozumie znaczenie i rolę winy rozumieniu dogmatyczno-prawnym i psychologicznym. Wina jest dla prawnika przede wszystkim przesłanką odpowiedzialności karnej, dlatego też zgodnie z obowiązującym prawem o przypisaniu winy sprawcy decyduje jego poczytalność, natomiast pełna niepoczytalność (art. 31 § 1 kk.) wyłącza

przestępność czynu z uwagi na brak winy. Nie stoi jednak na przeszkodzie zastosowania środków zabezpieczających bowiem zabroniony czyn został jednak popełniony. Z kolei w psychologii poczucie winy analizowane jest w kontekście postępowania moralnego człowieka, rozwoju mechanizmów zachowań prospołecznych oraz socjalizacji osobowości a także teorii agresji i teorii lęku. Znajduje to odzwierciedlenie w sposobie definiowania i opisywania poczucia winy w następujących aspektach: a) rozwojowym, jako niezbędny element kształtowania (rozwoju) moralności, b) stosowanych mechanizmów obronnych czy c) psychopatologii, czyli nadmiernego poczucia winy bądź jego osłabienia czy wręcz braku.

W rozdziale III zatytułowanym „**Resocjalizacyjna wartość wybranych oddziaływań penitencjarnych – konteksty teoretyczne i empiryczne**” Habilitantka koncentruje się trzech aspektach tych oddziaływań czyli na aktywności zawodowej, kulturze fizycznej i sporcie oraz aktywności artystycznej osadzonych. Jak już wcześniej zaznaczyłam można zatem przyjąć, iż Habilitantka koncentruje się na tych oddziaływaniach, które zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości związane są z zatrudnieniem skazanych, pracy kulturalno-oświatowej, działalności z zakresu kultury fizycznej i sportu. O ile podrozdziały dotyczące aktywności zawodowej i kultury fizycznej i sportu mają jednolitą konstrukcję o tyle podrozdział dotyczący aktywności artystycznej osadzonych odbiega od tego schematu. Nie ma tu bowiem podrozdziałów odnoszących się do historycznych kontekstów wychowania przez sztukę, prawnych podstaw tego typu oddziaływań czy też programów z tego obszaru pracy penitencjarnej. Trudno mi zrozumieć dlaczego w tytule rozdziału zabrakło wymienienia konkretnych rodzajów oddziaływań penitencjarnych a zostały one nazwane jako wybrane oddziaływania penitencjarne.

Z kolei w Rozdziale IV „Psychospołeczna wartość zasobów osobistych i społecznych” dr Anetta Jaworska koncentruje się na opisie trzech zmiennych, tj. samoocenie jawnej i niejawnej, poczuciu koherencji i kapitale społecznym. Innymi słowy patrząc na tytuł rozdziału należy uznać, że samoocena oraz poczucie koherencji będą zaliczane do zasobów osobistych a kapitał społeczny do zasobów społecznych. Trudno jednak nie odnieść wrażenia mieszania rozumienia wymienianych pojęć z obszaru pedagogiki i psychologii. Autorka w żaden sposób

nie odnosi się do dokonywanych przez nią zabiegów w tym zakresie, co może budzić uzasadnione wątpliwości związane z rozumieniem używanych przez nią pojęć, jak również ich operacjonalizacji. Można chociażby tu przytoczyć stwierdzenie Habilitantki ze s. 132, gdzie powołując się na poglądy R. Drwala z 1995 roku stwierdza, że „aktualnie nie ma uważanych za najlepsze i powszechnie akceptowanych technik pomiaru samooceny”. Trudno nie zauważyć, że pogląd ten jest już nieaktualny. Również opisując zależność pomiędzy samooceną a zachowaniami przestępczymi koncentruje się przede wszystkim na poglądach Baumeistera i współpracowników, które zostały wypracowane w latach 80-tych i 90-tych XX wieku, pomija natomiast cały dorobek z tego zakresu w tym również Polski. Może warto było też sięgnąć po prace opisujące zależność pomiędzy samooceną poczuciem winy, wstydu i krzywdy a zachowaniami przestępczymi? Natomiast w przypadku pojęcia koherencji trudno nie odnieść się do stwierdzenia Habilitantki, że *„dotychczasowe badania dostarczyły znacząco dużo dowodów na to, że pojęcie koherencji ma ujemne związki z ogólnie pojmowanymi zachowaniami antyspołecznymi, istnieje także niewielka liczba badań wykazujących jego bezpośrednie związki z przestępczością”*. Dr Anetta Jaworska nie dokonuje jednak żadnych analiz, które wskazywałyby dlaczego takie wyniki uzyskano np. nie wiadomo, czy badania fińskie, które cytuje porównuje do analogicznych wyników innych autorów czy też zestawia je z wynikami osób dorosłych? Wypada także wspomnieć o stosowaniu przez Habilitantkę takich pojęć jak kapitał społeczny czy wsparcie społeczne. Kapitał społeczny jest utożsamiany z brakiem ukrytych konfliktów społecznych, z obecnością silnych więzi społecznych mierzonych poziomem zaufania społecznego i wsparcia społecznego. Zatem pojęcie wsparcia społecznego jest węższe od pojęcia kapitału społecznego. Kapitał społeczny może być również definiowany jako suma zasobów, które gromadzi jednostka lub grupa dzięki posiadaniu sieci bardziej lub mniej zinstytucjonalizowanych relacji społecznych.

W rozdziale V „Metody i procedury badań” dr Anetta Jaworska zaznaczyła, iż w „badaniach posłużono się wyłącznie możliwymi do obiektywnej weryfikacji procedurami ilościowymi, przy zastosowaniu metod kwestionariuszowych oraz obiektywnie mierzalnych wyjaśnień przyczynowo - skutkowych i korelacyjnych” (s.175). Jak już akcentowałam trudno nie odnieść wrażenie, że Habilitantka nie

rozumie znaczenia badań jakościowych i ich miar obiektywizacji. Przechodząc z kolei do celu pracy Habilitantka zakłada, że „zasoby osobiste i społeczne w postaci jawnej i niejawnej samooceny, poczucia koherencji oraz wsparcia społecznego będą prawdopodobnymi czynnikami przyczyniającymi się do wyjaśniania podmiotowych efektów wybranych oddziaływań penitencjarnych (przez pracę, aktywność sportową oraz aktywność artystyczną)”. Dlatego też przyjęła, że ogólnym celem badań „było sprawdzenie znaczenia i siły każdej z tych zmiennych – jako predyktora lub moderatora podmiotowych efektów resocjalizacji w postaci postaw wobec: pracy (autotelicznych i normatywnych), innych ludzi (prospołecznych vs. egoistycznych), dokonanego czynu przestępczego (winy i ekspiacji) oraz własnej przyszłości (umiejętność stawiania celów oraz zaangażowania w ich realizację)”. Stwierdza także, że prowadzone przez nią badania nie mają charakteru eksperymentalnego, zatem zamiast posługiwać się pojęciem zmiennej zależnej i niezależnej (tak określamy zmienne w badaniach eksperymentalnych) powinna posługiwać się pojęciem zmiennej wyjaśnianej i wyjaśniającej.

Dr Anetta Jaworska określiła cztery (4) problemy badawcze, przy czym trzy (3) z nich odnoszą się kolejno do różnic w podmiotowych wskaźnikach resocjalizacji pomiędzy skazanymi 1) aktywnymi i nieaktywnymi zawodowo, 2) aktywnymi i nieaktywnymi sportowo, 3) aktywnymi i nieaktywnymi artystycznie podczas odbywania wyroku w zależności od jawnej i niejawnej samooceny. Natomiast problem czwarty zmierza do udzielenia odpowiedzi na pytanie czy zasoby osobiste w postaci globalnego poczucia koherencji oraz wsparcia społecznego zwiększają możliwość objaśniania podmiotowych wskaźników resocjalizacji? Do każdego z problemów zostały przypisane hipotezy i ich uzasadnienie. Niestety Habilitantka w mojej ocenie wykazuje się pewną niefrasobliwością w ich formułowaniu i uzasadnianiu. Nie sposób odnieść wrażenia, że żongluje terminami i badaniami w taki sposób aby uzasadnić swoje rozważania. Na przykład Hipoteza 1c: Osadzeni mający możliwość pracy oraz odznaczający się spójnym poziomem samooceny jawnej i niejawnej będą przejawiali wyższe poczucie winy oraz większą chęć zadośćuczynienia niż osadzeni niezatrudnieni oraz posiadający niespójny układ samooceny. Co prawda stwierdza, że w literaturze przedmiotu nie wykazano dotąd związków między pracą zawodową a zdolnością człowieka do konstruktywnego

odczuwania winy z powodu naruszania norm prawno-moralnych ani chęci zadośćuczynienia jednak uważa, że taka zależność istnieje bowiem jej zdaniem praca zawodowa stanowi konieczność kontaktów społecznych a zatem może być czynnikiem zwiększającym prawdopodobieństwo odczuwania winy oraz chęć jej naprawy. Powstaje jednak pytanie na ile takie stwierdzenie jest uzasadnione nie tylko na gruncie nauki, ale także na gruncie zdroworozsądkowego myślenia.

Do zmiennych zależnych (wyjaśniana) zaliczyła – 1) udział skazanych w wybranych oddziaływaniach penitencjarnych, 2) samoocena jawna, 3) samoocena niejawna, natomiast do zmiennych niezależnych (wyjaśniających) zaliczyła – 1) postawy wobec pracy, 2) postawy prospołeczne, 3) postawy wobec własnej przestępczości, 4) stawianie konstruktywnych celów życiowych. Z kolei do predyktorów podmiotowych wskaźników resocjalizacji zalicza – 1) okres udziału skazanych w wybranych oddziaływaniach penitencjarnych, 2) poczucie koherencji, 3) wsparcie społeczne.

I tak, udział skazanych w wybranych oddziaływaniach penitencjarnych (mierzony w miesiącach Habilitantka podzieliła w następujący sposób:

- a) Odpłatne zatrudnienie zawodowe (brak zatrudnienia vs. zatrudnienie od 2 do 12 miesięcy vs. zatrudnienie powyżej 12 miesięcy)
- b) Programy z zakresu kultury fizycznej i sportu (nie uczestniczy vs. uczestniczy od 2 do 12 miesięcy vs. uczestniczy powyżej 12 miesięcy)
- c) Programy z zakresu aktywności artystycznej (nie uczestniczy vs. uczestniczy od 2 do 12 miesięcy vs. uczestniczy powyżej 12 miesięcy)
- d) Odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie zwykłym (nie uczestniczy w programach realizowanych na terenie jednostek penitencjarnych i nie pracuje).

Należy zwrócić uwagę, iż Habilitantka nie uzasadnia w tym miejscu wyboru podanych przez nią okresów zatrudnienia, co pozwoliłoby Czytelnikowi zapoznać się z przyjętą przez nią argumentacją w tym zakresie.

Pomiaru samooceny jawnej dokonała za pomocą Skali Samooceny SES Rosenberga w polskiej adaptacji Łaguna, Lachowicz-Tabaczek, Dzwonkowska, 2007, natomiast pomiaru samooceny niejawnej dokonała za pomocą Testu Preferencji Liter w polskiej adaptacji Fila-Jankowskiej (2009).

Postawy wobec pracy Habilitantka mierzyła kwestionariuszem własnego autorstwa, czyli „Skalą postaw wobec pracy” (załącznik 1). Skala ta składa się z 14 twierdzeń, przy wyróżnione w niej zostały dwa czynniki służące do pomiaru poziomu autotelicznych i normatywnych postaw wobec pracy. Każdy z czynników składa się z 7 twierdzeń. Analizując poszczególne twierdzenia trudno zrozumieć ich dobór Habilitantka też nie uzasadnia dlaczego właśnie one zostały dobrane do testu. Pragnę także zwrócić uwagę na:

- pozycje 2 (Praca jednego człowieka przynosi wiele korzyści innym ludziom) i 10 (Praca jednego człowieka rzadko przynosi korzyści innym ludziom) – czynnik normatywny

- pozycje 3 (Praca jest dla człowieka ważnym źródłem radości) oraz 7 (Praca jest jedną z ważnych przyjemności w życiu) – czynnik autoteliczny

Analizując te pozycje warto zadać sobie pytania czy w obrębie jednego czynnika dwa pytania będące względem siebie przeciwstawne są zasadne oraz bardzo podobne pytania zostaną przez badanych zróżnicowane?

Postawy prospołeczne zostały przeanalizowane w oparciu o "Skalę postaw prospołecznych vs. egoistycznych" (załącznik 2) również własnego autorstwa Habilitantki. W tym przypadku podaje ona, iż konstruując to narzędzie wzorowała się skalą postaw prospołecznych młodzieży Janusza Mariańskiego. Skala składa się z 7 twierdzeń. Tutaj z kolei brakuje analiz czy też opisów dotyczących trafności wybranych twierdzeń. W mojej ocenie wysuwanie na tej podstawie daleko idących wniosków jest nieuprawnione.

Postawy wobec własnej przestępczości Habilitantka analizowała w oparciu o „Kwestionariusz winy i ekspiacji” również własnego autorstwa. Jak sama zaznacza narzędzie to ma na celu określenie stosunku skazanego do popełnionego przestępstwa i jego ofiar. Niestety trudno odnieść się do tego narzędzia bowiem nie ma wskazanych podstaw założeń przyjętych w jego konstrukcji ani nie został on umieszczony jako załącznik.

Stawianie konstruktywnych celów życiowych zostało dokonane w oparciu o „Arkusze celów” (załącznik 3), czyli jak sama Habilitantka stwierdza jest to poprzedzona instrukcją karta do sporządzania notatek dotyczących celów. Punkty były przyznawane

za krótko i długoterminowe cele oraz subiektywny wysiłek w realizację wybranego celu. Brak informacji czy ocen dokonywała Habilitantka czy też osoby zaangażowane w pracę resocjalizacyjną z osadzonymi czy też sędziowie kompetentni.

Do oceny poczucia koherencji wykorzystano Kwestionariusz Orientacji Życiowej SOC Antonovsky'ego w polskiej adaptacji jak mniemam J. Koniarka, B. Dudka, Z. Makowskiej, 1993 (brak tej informacji ze strony Habilitantki)

Również wsparcie społeczne było badane przez Habilitantkę narzędziem własnego autorstwa, czyli „Skalą wsparcia społecznego” (załącznik 4). Narzędzie to budzi moje wątpliwości bowiem: a) trudno mi przyjąć przedstawioną przez Habilitantkę argumentację, iż należało takie narzędzie opracowywać gdyż brak w Polsce dobrze opracowanych skal służących do pomiaru wsparcia społecznego osób skazanych b) używane stwierdzenia „poziom destruktywny respondentów” czy też c) brak jasnego określenia przez habilitantkę co chce badać. Warto zaakcentować, że omawiając pojęcie wsparcia społecznego najczęściej dokonuje się rozróżnienia między spostrzeganym wsparciem dostępnym a wsparciem rzeczywistym, otrzymanym. Ze względu na zamienne stosowanie przez Habilitantkę pojęć (kapitał społeczny, więzi społeczne, sieć wsparcia społecznego, wsparcie społeczne) trudno mieć jasność do posługiwania się tym terminem przez dr Anettę Jaworską. Warto pamiętać o tym, że wsparcie społeczne, przyniesie oczekiwany skutek, jedynie wtedy gdy będzie dopasowane do sytuacji, potrzeb oraz cech osobowościowych człowieka, natomiast w sytuacji, gdy dochodzi do uzależnienia od źródeł wsparcia oraz silnego przywiązania do osób z podobnymi problemami będzie niosło ze sobą negatywne skutki. Innymi słowy będzie w takiej sytuacji prowadziło zmniejszenia własnej aktywności i samodzielności człowieka w radzeniu sobie z trudnościami. Analizując treść pytań oraz przedstawione analizy statystyczne trudno nie zadać sobie pytania czy narzędzie do badania wsparcia społecznego jest trafne bowiem Habilitantka nie przedstawiła żadnych analiz w tym zakresie.

Powstaje zatem pytanie na ile metody, które prezentuje Habilitantka są metodami adekwatnymi do pomiaru tych zmiennych, które rzeczywiście powinny mierzyć. Trudno też nie zadać pytania, dlaczego nie wykorzystwała metod dobrze ugruntowanych w psychologii.

Bardzo dokładnie i rzetelnie opisała osoby badane. I tak, Habilitantka łącznie przebadala 796 osób w wieku od 22-59 lat, przy czym skazani zaliczeni do wyodrębnionych przez Habilitantkę grup nie różnili się między sobą pod względem takich zmiennych jak: wiek, wykształcenie, wymiar kary czy rodzaj popełnionego przestępstwa. Należy tu jednak zwrócić uwagę, że do badań zostali zakwalifikowani osadzeni z różnych kategorii przestępstw, tj. sprawcy przestępstw przeciwko: 1) życiu i zdrowiu, 2) rodzinie i opiece oraz 3) mieniu. Nie znajdujemy żadnego uzasadnienia dlaczego te kategorie osadzonych zostały wybrane do badań a nie ujednoliciła grupy ze względu na rodzaj czynu. Warto podkreślić, że osoby popełniające tak różne rodzaje czynów różnią się zasadniczo między sobą, co zostało ugruntowane w literaturze psychologicznej i kryminologicznej. Gdyby porównywała te grupy pod względem badanych zmiennych to taki podział miałby uzasadnienie.

Zatem trudno nie zadać pytania o rolę i znaczenie podstaw teoretycznych w formułowaniu problemów badawczych, obiektywność danych oraz ich znaczenie poznawcze. W mojej ocenie najbardziej istotne zastrzeżenia dotyczą projektu badań w zakresie kwestii merytorycznych i metodologicznych, albowiem:

- a) Niejasny jest status metod zastosowanych przez Habilitantkę.
- b) Brakuje oceny ich trafności a także danych na temat badań pilotażowych, potwierdzających ich wartość diagnostyczną. W badaniach naukowych - trafność i zasadność stosowanych metod jest jednym z podstawowych warunków poprawności metodologicznej prowadzonych badań.
- c) Jedną z najważniejszych kwestii w badaniach naukowych jest określenie problemu badań, sformułowanie hipotez oraz sposobu ich weryfikacji, dlatego też oczekiwałam, że kryteria poprawności metodologicznej zostaną w pracy spełnione i staną się jego mocną stroną a przez to będą stanowiły o wartości naukowej badań.
- d) Ze względu na przedstawione uwagi uważam, że sposoby wnioskowania Habilitantki odnośnie uzyskanych rezultatów badań nie są obiektywne.

Podsumowanie: Uwzględniając zarówno pozytywne aspekty przedstawionej mi do recenzji monografii pt. „*Zasoby osobiste i społeczne skazanych w procesie oddziaływań penitencjarnych*”, wskazanej przez Habilitantkę jako największe osiągnięcie naukowe, jak również istotne uchybienia metodologiczne i

merytoryczne uważam, że nie spełnia ona ustawowych wymogów pracy naukowej. Tym samym nie mogę poprzeć jej starań o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie psychologia.

3. Ocena dorobku naukowego oraz aktywności dydaktycznej i organizacyjnej przeprowadzona z uwzględnieniem kryteriów proponowanych przez MNiSW:

I. Osiągnięcia naukowo-badawcze Habilitantki od uzyskania stopnia doktora:

3.1. Autorstwo lub współautorstwo publikacji naukowych w czasopismach znajdujących się w bazie Journal Citation Reports (JCR) lub na liście European Reference Index for the Humanities (ERIH): brak

3.2. Autorstwo lub współautorstwo monografii, publikacji naukowych w czasopismach międzynarodowych lub krajowych: Habilitantka zgodnie z przedstawionymi przez siebie danymi jest autorką: a) 4 pozycji monograficznych, b) 1 leksykonu, c) 13 prac zbiorowych, których była redaktorką lub współredaktorką, d) 19 artykułów w czasopismach ogólnopolskich oraz e) 4 artykułów w niepuktowanych czasopismach międzynarodowych. Innymi słowy, Habilitantka w przedstawionym przez siebie wykazie wskazała, że jest autorką:

a) 32 artykułów z czego punkty ministerialne otrzymało 18 artykułów, co stanowi 56% publikacji z tego zakresu. Łączna liczba punktów ministerialnych wynosi **99**.

b) 6 monografii - łączna liczba punktów **108**.

c) Redaktorką lub współredaktorką – 13 monografii (redakcji).
Łączna liczba punktów - **44**.

Jak zatem widać aktywność Habilitantki została skoncentrowana w trzech obszarach – publikacji artykułów, monografii oraz redakcji bądź współredakcji monografii. Analiza dorobku wskazuje, iż Habilitantka jest autorką bądź współautorką 18 artykułów, które zostały opublikowane w punktowanych czasopismach, takich jak:

Ruch Pedagogiczny (1), Policja (2), Przegląd Więziennictwa Polskiego (2), Edukacja, Studia, Badania, Innowacje (1), Praca Socjalna (1), Pedagogika Społeczna (1), Kultura i Edukacja (2), Polish Journal of Social (2), Kognitywistyka i Media w Edukacji (1), Probacja (2), Kwartalnik Pedagogiczny (1), Resocjalizacja Polska (1), International Journal of Humanities and Social Science (1).

- 3.3. Autorstwo lub współautorstwo opracowań zbiorowych, dokumentacji prac badawczych, ekspertyz:** Habilitantka jest autorką 60 rozdziałów w monografiach, z czego 50 posiada objętość od 0,5 arkusza wydawniczego do 0,8 arkusza wydawniczego. Zatem 10 artykułów ma objętość od 1 arkusza wydawniczego i powyżej, tj. od 1 arkusza wydawniczego do 2,1 arkusza wydawniczego. Łączna liczba punktów za ten rodzaj publikacji wynosi **210** punktów ministerialnych. Należy tutaj jeszcze wspomnieć o współpracy Habilitantki w latach 2006-2012 na zamówienie Komendy Miejskiej Policji w Słupsku oraz Prezydenta Miasta Słupsk z instytucjami odpowiedzialnymi za całokształt polityki kryminalnej i prewencji w Słupsku.
- 3.4. Sumaryczny Impact Factor publikacji naukowych według listy Journal Citation Reports (JCR),** brak
- 3.5. Liczba cytowani publikacji według bazy Web of Science (WoS):** zgodnie z tym, co podaje Habilitantka liczba cytowani wynosi 24. Wynik ten budzi moje wątpliwości bowiem Habilitantka nie ma żadnej publikacji z listy JCR. Najprawdopodobniej wskaźnik podała z innej liczby cytowań.
- 3.6. Indeks Hirsha opublikowanych publikacji według bazy Web of Science (WoS):** Habilitantka nie podała wartości tego indeksu.
- 3.7. Kierowanie międzynarodowymi lub krajowymi projektami badawczymi lub udział w takich projektach:** Brak informacji na ten temat.
- 3.8. Międzynarodowe lub krajowe nagrody za działalność odpowiednio naukową albo artystyczną:** brak informacji na ten temat.
- 3.9. Wygłoszenie referatów na międzynarodowych lub krajowych konferencjach tematycznych:** Zgodnie z przedstawionym przez

Habilitantkę wykazem udziału na konferencjach międzynarodowych i krajowych wygłosiła ona sześć (6) referatów na konferencjach międzynarodowych oraz trzydzieści dwa (32) referaty na konferencjach krajowych i ogólnopolskich. Należy jednak zwrócić uwagę, że wszystkie konferencje międzynarodowe wykazane przez Habilitantkę odbywały się na terenie Polski, językiem kongresowym był język polski a o ich charakterze międzynarodowym wnioskujemy jedynie z nazwy.

Podsumowując tą część dorobku naukowego Habilitantki pragnę zwrócić uwagę na następujące kwestie:

- a) Brak w dorobku Habilitantki publikacji z IF, zatem w tym zakresie trudno uznać dorobek Habilitantki o zasięgu międzynarodowym.
- b) Opublikowane artykuły w liczbie 18 zostały zamieszczone w czasopiśmie o zasięgu krajowym pozostałe prace czyli 14 zostały zamieszczone w czasopiśmie niepunktowanym. Prace te zostały opublikowane zarówno samodzielnie (24 prace), jak i we współautorstwie (8 prac). Dorobek w tym zakresie z pewnością jest o zasięgu krajowym
- c) Również konferencje, w których uczestniczyła Habilitantka mają zasięg krajowy, a jak już zaznaczyłam wnioskowanie z nazwy o międzynarodowym charakterze konferencji jest niemożliwe ze względu na brak innych wskaźników (Liczba uczestników z innych krajów do ogólnej liczby uczestników, język konferencji, itp.).
- d) Brała udział jak należy wnosić z dokumentacji przedstawionej dokumentacji w zamawianym programie, w którym kierowała zespołem badawczym, dokonywała analizy corocznych badań społecznych nad poczuciem bezpieczeństwa oraz publikowała raporty z badań.
- e) Natomiast nie uczestniczyła w żadnym programie badawczym, ani uczelnianym, dawniej tzw. BW, ani ministerialnym czy też NCN-owskim bądź NCBiR-owskim.

II. Dorobek dydaktyczny i popularyzatorski oraz w zakresie współpracy międzynarodowej

- 3.10. **Uczestnictwo w programach europejskich i innych programach międzynarodowych lub krajowych:** Habilitantka nie uczestniczyła zarówno jako kierownik bądź wykonawca w żadnym programie międzynarodowym lub krajowym.
- 3.11. **Udział w międzynarodowych lub krajowych konferencjach naukowych lub udział w komitetach organizacyjnych tych konferencji:** jak już zaznaczyłam wcześniej, Habilitantka wygłosiła sześć (6) referatów na konferencjach międzynarodowych oraz trzydzieści dwa (32) referaty na konferencjach krajowych i ogólnopolskich, przy czym wszystkie konferencje międzynarodowe odbywały się na terenie Polski, językiem kongresowym był język polski a o ich charakterze międzynarodowym wnioskujemy jedynie z nazwy. Brała też udział jako członek komitetów organizacyjnych w 9 konferencjach naukowych.
- 3.12. **Otrzymane nagrody i wyróżnienia inne niż wymienione wcześniej:**
brak
- 3.13. **Udział w konsorcjach i sieciach badawczych:** brak
- 3.14. **Kierowanie projektami realizowanymi we współpracy z naukowcami z innych ośrodków polskich i zagranicznych, a w przypadku badań stosowanych we współpracy z przedsiębiorcami:**
brak
- 3.15. **Udział w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism:**
brak
- 3.16. **Członkostwo w międzynarodowych lub krajowych organizacjach i towarzystwach naukowych:** brak.
- 3.17. **Osiągnięcia dydaktyczne i w zakresie popularyzacji nauki:**
Habilitantka prowadzi zajęcia dydaktyczne w Akademii Pomorskiej w Słupsku z następujących obszarów: pedagogiki resocjalizacyjnej, profilaktyki społecznej, diagnozy resocjalizacyjnej i kryminologii.
- 3.18. **Opieka naukowa nad studentami:** Habilitantka jak podaje w Autoreferacie była promotorem wielu prac magisterskich oraz licencjackich, z czego większość koncentrowała się na problematyce niedostosowania społecznego oraz oddziaływań resocjalizacyjnych. Niestety nie wskazała danych liczbowych w tym zakresie.

- 3.19. **Opieka naukowa nad doktorantami w charakterze opiekuna naukowego lub promotora pomocniczego, z podaniem tytułów rozpraw doktorskich:** jest opiekunem pomocniczym w jednym przewodzie doktorskim, w którym promotorem jest dr hab. Mieczysław Ciosek.
- 3.20. **Staże w zagranicznych lub krajowych ośrodkach naukowych lub akademickich:** brak.
- 3.21. **Wykonywanie ekspertyz lub innych opracowań na zamówienie organów władzy publicznej, samorządu terytorialnego, podmiotów realizujących zadania publiczne lub przedsiębiorców:** jedynie można tu uznać wspomniany już wcześniej udział w wykonaniu opracowań badań opinii publicznej na zamówienie komendy Miejskiej Policji w Słupsku oraz Prezydenta Miasta Słupska w latach 2006 – 2012. Habilitantka w ramach powierzonych jej zadań kierowała zespołem badawczym, analizowała coroczne sprawozdania naukowe i publikowała raporty z badań.
- 3.22. **Udział w zespołach eksperckich i konkursowych: Recenzowanie projektów międzynarodowych lub krajowych oraz publikacji w czasopiśmie międzynarodowych i krajowych:** brak.

Podsumowując ten obszar działalności Habilitantki pragnę zauważyć, iż jej działalność w tym obszarze charakteryzuje duża aktywność organizacyjna i dydaktyczna. Aktywność publikacyjna wskazuje na publikację dużej liczby publikacji, niestety prawie połowa z nich ma charakter lokalny. Zwraca także uwagę brak aktywności Habilitantki w obszarze programów badawczych w obrębie struktur uczelni, jak również innych instytucji naukowych. Natomiast należy podkreślić udział w lokalnych programach świadczących o współdziałaniu ze środowiskiem lokalnym.

Konkluzja:

Opublikowane prace naukowe oraz wskaźniki przedstawionych dokonań naukowych Habilitantki, mimo istotnych zastrzeżeń, które zostały szeroko omówione

pozwalają na ich ocenę pozytywną. Podobnie pozytywnie oceniam aktywność dydaktyczno-organizacyjną.

Natomiast osiągnięcie naukowe Habilitantki pt. „*Zasoby osobiste i społeczne skazanych w procesie oddziaływań penitencjarnych*” ze względu na zaakcentowane przeze mnie uchybienia merytoryczne i metodologiczne nie spełnia wymogów ustawowych, wskazanych jako odpowiadające treści art. 16 ust. 2 pkt 1 i 2 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz U. nr 65, poz. 595 ze zm.). Zatem uważam, że dr Anetta Jaworska nie spełnia najistotniejszych warunków określonych w wyżej wymienionej Ustawie i Rozporządzeniu w stopniu wystarczającym. Dlatego też wnoszę o niedopuszczenie dr Anetty Jaworskiej do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

